

**XX међународни научни скуп „Правнички дани –
Проф. др Славко Царић“
„ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ РАЗВОЈА ПРАВНЕ МИСЛИ“**

**20th International Scientific Conference „Legal days –
Prof. Slavko Carić, PhD”
“TWO DECADES OF THE DEVELOPMENT
OF LEGAL THOUGHT”**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
University Business Academy Novi Sad
Faculty of Law in Novi Sad

Нови Сад, 06. и 07. октобар 2023.

Зборник радова са XX међународног научног скупа
„Правнички дани – Проф. др Славко Царић“
„ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ РАЗВОЈА ПРАВНЕ МИСЛИ“
06. - 07. октобар 2023. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Милан Почуча
редовни професор
Др Владимир Козар,
редовни професор
Др Милош Марковић,
редовни професор
Др Јелена Матијашевић,
редовни професор
Др Предраг Мирковић
ванредни професор
Др Дарко Голић,
ванредни професор

Др Јоко Драгојловић,
ванредни професор
Др Сања Шкорић,
ванредни професор
Др Маријана Младенов,
ванредни професор
Др Марко Станковић,
ванредни професор
Др Данијела Деспотовић,
ванредни професор
Др Ненад Бингулац,
ванредни професор

За издавача:

Др Милан Почуча, редовни професор

Уредник:

Др Милан Почуча, редовни професор

Штампа:

Граф 021, Нови Сад

Тираж: 100

ISBN

978-86-86121-58-5

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА - председник Научног одбора
Декан Правног факултета за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ

Декан Факултета за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ

Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду |
Република Србија

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ

Професор емеритус на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ

Председник Савета Правног факултета за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ

Продекан за међународну сарадњу на Правном факултету
за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у

Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ

Шеф Кривичноправне катедре на Правном факултету
за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија
у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Шеф Теоријске и јавноправне катедре на
Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ

Продекан за науку на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР САЊА ШКОРИЋ
 Продекан за наставу на Правном факултету за привреду и правосуђе,
 Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
 ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ
 Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
 Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
 ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ
 Шеф катедре Кривичноправних наука Руске академије
 за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација
 ПРОФ. ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ
 Председник Удружења за кривично право и криминалну
 политику Црне Горе | Република Црна Гора
 ПРОФ. ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ
 Судија Врховног суда Црне Горе | Република Црна Гора
 PROF. DR DR. WOLFGANG ROHRBACH
 Akademik Evropske akademije nauka u Salzburgu | Austrija
 PROF. DR. AMER FAKHOURY
 Dean College of Law American University in
 the Emirates | Ujedinjeni Arapski Emirati
 ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ
 Доцент на Факултету за менаџмент,
 Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка
 ПРОФ. ДР ЗОРАН ФИЛИПОВСКИ
 Проректор за међународну сарадњу, Интернационални „Vision”
 Универзитет | Северна Македонија
 PROF. DR KONSTANTINOS KOUROUPIS
 University Frederik | Kipar
 PROF. DR MARTON SULYOK
 Fakultet za pravo i političke nauke, Univerzitet u Segedinu | Mađarska
 DOC. DR. SC. SANJA GONGETA, PROF. STRUČ. STUD.
 Prodekanica za stručni naučnoistraživački rad i međunarodnu saradnju
 Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru | Republika Hrvatska
 PROF. DR CRISTINA ELENA POPA TACHE
 Fakultet za psihologiju, bihevioralne i pravne nauke,
 Univerzitet “Andrei Sagun”, Akademija za ekonomske
 studije u Bukureštu | Rumunija
 KRISTINA RZGOEVA
 Prorektor na Državnoj pomorskoj akademiji Batumi,
 Ministarstvo za ekonomiju i održivi razvoj Gruzije | Gruzija
 PROF. DR CHIPASHA MULENGA
 Pravni fakultet, Univerzitet Lusaka | Zambija

PROF. DR VALENTINA RANALDI
Pravni fakultet, Univerzitet "Niccolò Cusano" | Italija
ПРОФ. ДР НЕБОЈША ШАРКИЋ
Декан Правног факултета, Универзитета Унион
у Београду | Република Србија
ДР МИШО ЂУРКОВИЋ
Научни саветник, Директор Института за Европске
студије у Београду | Република Србија
ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЧОЛОВИЋ
Директор Института за упоредно право у Београду | Република Србија
ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ -
ПРЕДСЕДНИК ОРГАНИЗАЦИОНОГ ОДБОРА
ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ
ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ
ПРОФ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ
ПРОФ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ
ПРОФ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ
ПРОФ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ
ДОЦ. ДР МАЈА ПЕТРОВИЋ
ДР ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ
МСР. АЊА КОПРИВИЦА
МСР. МАРА ДЕСПОТОВ
МСР. ТАМАРА КРСТИЋ

Секретар:

МСР АЊА КОПРИВИЦА, асистент

Dr Miloš Marković, redovni profesor
Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: markovic@pravni-fakultet.info

Dr Svetlana Marković, docent
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: office@privrednaakademija.edu.rs

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA OD OPASNOSTI KOJE DONOSI VEŠTAČKA INTELIGENCIJA

Apstrakt:

Autori u radu razmatraju pojam ljudskih prava i definisanje pojma veštačke inteligencije. Razmatraju se pitanja uticaja veštačke inteligencije na ljudska prava i zaštita od ugrožavanja ljudskih prava od strane veštačke inteligencije.

Veštačka inteligencija danas ima direktan uticaj na ekonomiju, politiku, obrazovanje, kulturu, demokratiju i ljudska prava. Ona donosi mnoge kako pozitivne efekte, tako i opasnosti i rizike. Broj ljudskih prava koja su ugrožena usled razvoja i primene veštačke inteligencije iz dana u dan se povećava.

Neophodno je da pravo odgovori na taj izazov i zaštititi osnovna ljudska prava i slobode na međunarodnom i nacionalnom nivou. Pravni okvir baziran na postojećim međunarodnim i nacionalnim dokumentima o ljudskim pravima, namenjen je da zaštiti pojedince i njihova osnovna ljudska prava od potencijalnog ugrožavanja od strane proizvoda i usluga baziranih na tehnologiji veštačke inteligencije.

Savet Evrope i Evropska unija donosile su proteklih godina niz dokumenata koji se odnose na pojedine aspekte pravnog regulisanja veštačke inteligencije, pa i aspekte zaštite ljudskih prava. Vlada Republike Srbije je donela Strategiju razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji za period od 2020 – 2025. godine, a takođe je usvojila Etičke smernice za razvoj, primenu i upotrebu pouzdane i odgovorne veštačke inteligencije.

Donošenje novih pravila i izmena postojećih treba da stvori pravni sistem koji će uspešno zaštititi najviše vrednosti i obezbediti maksimalno poštovanje ljudskih prava rukovodeći se pravdom, moralom i etikom.

Ključne reči: zaštita, ljudska prava, veštačka inteligencija, etika.

1. UVOD

Vestačka inteligencija (engl. Artificial intelligence, skraćeno AI) jedna je od retkih oblasti nauke o kojoj skoro svi – i eksperti i oni koji to nisu – imaju neki stav. Neko smatra da ona donosi velike koristi, neko smatra da od nje prete opasnosti, a neko veruje i u jedno i u drugo. Neobično je onda da, s druge strane, ne postoji opšta saglasnost o tome šta je uopšte veštačka inteligencija i čime se ona bavi. Pod inteligencijom se obično podrazumeva sposobnost usvajanja, pamćenja i obrade određenih znanja. Iako postoji i shvatanje po kojem je centralni cilj veštačke inteligencije oponašanje ljudske inteligencije, većina podoblasti veštačke inteligencije ima drugačiji cilj. Obično je to rešavanje problema u kojima se javlja kombinatorna eksplozija, tj. u kojima je broj mogućnosti toliko veliki da se ne može sistematično ispitati u razumnom vremenu. Najveći deo zadataka veštačke inteligencije može se opisati u terminima algoritmičke, pretrage, deduktivnog i induktivnog zaključivanja, i drugih preciznih matematičkih pojmova. Tek mali deo istraživača bavi se metodama koje pretenduju da dostignu opšte rasuđivanje u stilu čoveka.¹

Veštačka inteligencija je epohalna novina u istoriji ljudske civilizacije. Njeni začeci javljaju se s kibernetikom i automatikom i njen razvoj je u početku bio usmeren na mašine i robote, posebno na kosmičku i sličnu tehnologiju. Međutim, pojava i masovna primena digitalizacije dovela je do snažne ekspanzije VI i proširila njeno polje delovanja praktično na sve oblasti ljudskog života. Pridev „pametan“ počeo je da krasi sve veći broj imenica: pametna mašina, pametni telefon, automobil, grad, pametna igračka, zgrada, rasveta, učionica, tabla – što najbolje ilustruje brzi razmah veštačke inteligencije.²

Sve dosadašnje aktivnosti nacionalnih i međunarodnih aktera ukazuju na to da pravni sistem koji će u budućnosti regulisati veštačku inteligenciju mora biti deo globalnog pravnog mehanizma koji reguliše digitalne tehnologije uopšte i mora obuhvatiti koherentan skup obavezujućih i neobavezujućih pravila, koja će regulisati na pravedan, moralan i etički način svakodnevnu upotrebu veštačke inteligencije u različitim područjima života i rada ljudi.

Ljudska prava i slobode, kao univerzalna vrednost moraju biti zaštićena od mogućeg ugrožavanja od strane veštačke inteligencije. Najbolji način da se to stvarno dogodi je razvijanje skupa pravnih normi, koji će garantovati efikasno ostvarivanje prava i sloboda svim pojedincima bez ikakvih razlika.³

1 Janičić, P., Nikolić, M., (2022). Veštačka inteligencija, drugo izdanje, Beograd: Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 9.

2 Branković, S., (2017). Veštačka inteligencija i društvo, Srpska politička misao, broj 2/2017.god. Beograd: Institut za političke studije, 24. vol. 56. str. 13.

3 Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., (2022). Ljudska prava i veštačka inteligencija, Beograd: Institut za uporedno pravo, str. 13.

2. POJAM LJUDSKIH PRAVA

Poreklo ljudskih prava izvire iz teorije prirodnog prava. Ljudska prava kao prirodna prava stiće svaki čovek rođenjem. Ljudska prava važe jednako za sve ljude, bez obzira na rasu, pol, jezik, veroispovest, ekonomsko stanje, obrazovanje, političko i drugo mišljenje, u bilo kojim okolnostima. Bez obzira na različitost među društvima i ljudima, ljudska prava čine nit koja ih povezuje. Ona predstavljaju univerzalne vrednosti koje su svima zajedničke.⁴

Prava koja svako ljudsko biće ima samim tim što je ljudsko biće, nezavisno od države i bez države su ljudska prava.⁵ Ona pripadaju svim ljudskim bićima bez ikakvog razlikovanja i zasnovana su na vrednostima koje savremeno čovečanstvo priznaje svim ljudskim bićima.⁶ Može se reći da su ljudska prava skup neotuđivih prava i sloboda pojedinaca.⁷

U suštini pojma ljudskih prava nalazi se težnja za zaštitom ljudskog dostojanstva. Ona stavlja ličnost čoveka u središte pažnje i zasniva se na zajedničkom opštem sistemu vrednosti.⁸

Ljudskim pravima i slobodama se utvrđuje pravni položaj pojedinca u odnosu na državnu vlast. Ona predstavljaju granicu koju demokratska državna vlast ne sme da prekorači. Demokratija se ne svodi na ljudska prava, ali bez ljudskih prava nje nema. Obim i nivo poštovanja ljudskih prava predstavljaju najbolji pokazatelj karaktera jednog političkog poretka.⁹

U XX veku postavljene su osnove današnjeg sistema ljudskih prava u mnogobrojnim međunarodnim i nacionalnim pravnim aktima. To su pre svega: Deklaracija UN o ljudskim pravima iz 1948. godine, Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine, Konvencija UN o rasnoj diskriminaciji iz 1965. godine, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN iz 1966. godine, Konvencija o zaštiti pojedinaca u odnosu na automatsku obradu podataka o ličnosti Saveta Evrope iz 1991. godine, Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije

4 Grahovac, M. M., (2020). "Ljudska prava". Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 11.

5 Dimitrijević, V., Paunović, M., (1997). "Ljudska prava", Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 26.

6 Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I., (2021). "Međunarodna ljudska prava", Beograd: Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet, str. 23.

7 Gajin, S., (2011). "Ljudska prava: Pravno – sistemski okvir", Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union, str. 15.

8 Benedek, W., Nikolova, M., (2003). "Razumevanje ljudskih prava", Grac: Evropski centar za obuku i istraživanje o ljudskim pravima i demokratiji, str. 18.

9 Kutlešić, V., Golić, D., (2023). *Ustavno pravo, izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, str. 103.

žena iz 1981. godine, Konvencija o sajber kriminalu Saveta Evrope iz 2001. godine, EU Povelja o osnovnim pravima iz 2009. godine.¹⁰

U mnogim međunarodnim i nacionalnim pravnim aktima posebno su navedena neka od prava i sloboda, koja spadaju u krug ljudskih prava, kao što su pravo na život, sloboda kretanja, pravo na pravično suđenje, pravo privatnosti, pravo na slobodu izražavanja, pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, biračko pravo, pravo na rad, pravo na zdravlje, pravo na obrazovanje, pravo na zdravu životnu sredinu, itd. Treba naglasiti da spisak ljudskih prava dat u bilo kom međunarodnom ili nacionalnom pravnom aktu, nije ograničen i da se on vremenom proširuje u skladu sa vrednostima koje današnja društva prihvataju. Proces uključivanja pojedinih novih prava i sloboda u krug ljudskih prava koja pripadaju pojedincima je konstatan.¹¹

Razvoj veštačke inteligencije i njen ulazak u naš svakodnevni život danas otvara niz novih pitanja: od pitanja pravnog subjektiviteta i odgovornosti robota sa veštačkom inteligencijom, do pitanja ugrožavanja ljudskih prava i demokratije od strane sistema veštačke inteligencije. Broj ljudskih prava koja su ugrožena usled razvoja i primene veštačke inteligencije iz dana u dan se povećava. Neophodno je da pravo odgovori na taj izazov i zaštiti osnovna ljudska prava i slobode. Donošenje novih pravila i izmena postojećih treba da stvori pravni sistem koji će uspešno zaštititi najviše vrednost rukovodeći se pravdom, moralom i etikom. Taj pravni sistem na nacionalnom i međunarodnom nivou mora da bude sačinjen od obavezujućih i neobavezujućih pravila koja su međusobno usaglašena. Pravo je dužno da pruži odgovor na razvoj novih tehnologija i ograniči mogućnost njihove zloupotrebe i zaštiti ljudska prava i slobode. Zbog enormno brzog razvoja novih tehnologija neophodno je da se pravna regulativa u ovoj oblasti kreira što pre. Baš iz tog razloga proteklih desetak godina mnogobrojna međunarodna i nacionalna tela bavila su se pojedinim pitanjima pravnog regulisanja veštačke inteligencije, a posebno pitanjem zaštite ljudskih prava od mogućeg ugrožavanja od strane sistema veštačke inteligencije.¹²

3. DEFINISANJE POJMA VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

Kako se pravna nauka slabo bavila pitanjima upotrebe veštačke inteligencije u pravu, kao prethodno pitanje nameće se određenje pojma veštačke inteligencije.

Za razliku od drugih oblasti, u veštačkoj inteligenciji ne postoji saglasnost oko jedne definicije, nego ih ima više zavisno od različitih pogleda i metoda za rešavanje problema. Uprkos vremenu koje je prošlo od kada je Džon Makarti dao ime ovoj oblasti na konferenciji održanoj 1956. godine u Dartmudu, nije nimalo lako tačno definisati sadržaj i dostignuća veštačke inteligencije. Najverovatnije, jedna od

10 Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., op. cit., str. 19.

11 Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., op. cit., str. 20.

12 Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., op. cit., str. 9.

najkraćih i najjednostavnijih karakteristika koja se pripisuje veštačkoj inteligenciji, parafrazirajući Marvina Minskog, (jednog od stručnjaka i najpoznatijih istraživača vještačke inteligencije), je „**konstruisanje računarskih sistema sa osobinama koje bi kod ljudskih bića bile okarakterisane kao inteligentne**“.¹³

Dakle, ne postoji univerzalno prihvaćena definicija veštačke inteligencije. Iako VI nije nov pojam, sa ubrzanjem njenog razvoja u 21. veku, naučnici i stručnjaci su u kontinuiranom procesu revidiranja njene definicije.¹⁴

U okviru Strategije razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji koristi se široko prihvaćena definicija veštačke inteligencije koju je ponudila nezavisna ekspertna grupa Evropske komisije u izveštaju o definisanju veštačke inteligencije: „**Veštačka inteligencija (VI) odnosi se na sisteme koji pokazuju razumno, inteligentno, ponašanje na osnovu analize svog okruženja i donose odluke – sa određenim stepenom autonomije – da ostvare konkretne ciljeve.** Sistemi zasnovani na veštačkoj inteligenciji mogu biti bazirani isključivo na softveru i delovati u virtuelnom svetu (na primer, virtuelni asistenti, softveri za analizu fotografija, internet pretraživači, sistemi za prepoznavanje govora i lica) ili mogu biti ugrađeni u uređaje – hardver (na primer, napredni roboti, autonomna vozila, dronovi i slično).”¹⁵

Mora se priznati da veštačka inteligencija nije samo puko oponašanje prirodne inteligencije već da u nečemu čak radikalno nadilazi svog tvorca. Jedan od osnovnih ciljeva veštačke inteligencije je da odmeni ljudski mozak u svim funkcijama koje mogu da se obavljaju uz pomoć mašina, pri čemu se ove funkcije izvršavaju neuporedivo brže i tačnije nego kad bi to radio čovek.¹⁶

Određenje pojma veštačke inteligencije nalazimo i u strateškim dokumentima Evropske unije (dalje: EU). Određenje ovog pojma inkorporirano je u Komunikaciji između Komisije i Evropskog parlamenta, Evropskog saveta, Saveta, Evropskog komiteta za ekonomska i socijalna pitanja i Komiteta regiona o veštačkoj inteligenciji za Evropu iz 2017. god., koja se skraćeno označava kao Evropska inicijativa o veštačkoj inteligenciji.¹⁷

Veštačka inteligencija kao pojam u širem smislu, označava kapacitet jedne veštačke tvorevine za realizovanje funkcija koje su karakteristika ljudskog

13 https://sr.wikipedia.org/wiki,Vikipedija,Slobodna_enciklopedija, preuzeto 26.03.2023. godine.

14 Marković, M., Marković, S., (2023). „Strateško-pravni okvir veštačke inteligencije u pravu Republike Srbije”, u: Albina Fazlović (urednik), Čovječanstvo pred izazovom vještačke inteligencije – zbornik radova sa XI međunarodnog naučnog skupa, Brčko: Evropski univerzitet Brčko distrikt, str. 81.

15 Strategija razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS“, broj 96/2019), str. 5.

16 Branković, S., op. cit., str. 15 i 16.

17 Andonović, N. S., (2020). „Strateško-pravni okvir veštačke inteligencije u uporednom pravu“, Beograd: Strani pravni život, god. LXIV, br. 3/2020, str. 114.

razmišljanja. Mogućnost razvoja slične tvorevine je budila interesovanje ljudi još od antičkog doba; ipak, tek u drugoj polovini XX veka takva mogućnost je dobila prva oruđa (računare), čime se otvorio put za taj poduhvat.¹⁸

4. ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA OD OPASNOSTI KOJE DONOSI VEŠTAČKA INTELIGENCIJA

Proizvodi i usluge bazirani na tehnologiji veštačke inteligencije imaju potencijal da ugroze ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. Predviđanje ljudskog ponašanja, identifikacija pokazatelja bolesti, procena rizika, neopravdana pristrasnost pri odlučivanju, samo su neki od razloga koji zahtevaju ozbiljna razmatranja pitanja zabrane nekih proizvoda i usluga baziranih na tehnologiji veštačke inteligencije, zabranu nekih sistema veštačke inteligencije i uspostavljanje kontrole nad visoko-rizičnim sistemima veštačke inteligencije. Zaštita ljudskih prava od opasnosti koje donosi upotreba tehnologije bazirane na veštačkoj inteligenciji mora biti prioritet u delovanju međunarodnih organizacija i svih država.¹⁹

Postoji više načina na koje je moguće spečiti negativne uticaje sistema veštačke inteligencije na ljudska prava. To su: zabrana pojedinih sistema veštačke inteligencije, ustanovljavanje novih ljudskih prava, adaptacija definicija postojećih ljudskih prava, uvođenje mehanizma demokratskog nadzora i uspostavljanje obaveze privatnim kompanijama usklađivanja njihovih sistema veštačke inteligencije sa određenim standardima. ***Potpuna ili delimična zabrana sistema veštačke inteligencije trebalo bi da se odnosi na sisteme za masovni nadzor nad pojedincima na bazi prepoznavanja lica, biometrije i druge oblike praćenja lokacije, ponašanja, itd., kao i sisteme koji fizički ili mentalno prate, procenjuju, profilisu, ocenjuju pojedince. Izuzeci od potpune ili delimične zabrane mogli bi da se odnose na slučajeve kada je to neophodno iz razloga nacionalne bezbednosti ili medicinskih razloga.*** U ovim slučajevima upotreba sistema veštačke inteligencije bi mogla da bude dozvoljena samo na osnovu dokaza, samo kada je to neophodno i proporcionalno, u kontrolisanom okruženju i ograničenom vremenskom periodu. Ustanovljavanje novih i adaptacija postojećih ljudskih prava mogla bi da obuhvati pravo na nadzor sistema veštačke inteligencije, pravo na transparentnost, odnosno objašnjenje načina odlučivanja, pravo na fizički, psihički i moralni integritet u sklopu prepoznavanja i profilisanja od strane sistema veštačke inteligencije, prilagođavanje i izmenu definicija prava na privatnost i zaštitu podataka, kako bi se obezbedila efikasna zaštita od onlajn praćenja pojedinaca.²⁰

18 <https://sr.wikipedia.org/wiki/Vikipedija>, Slobodna enciklopedija, preuzeto 26.03.2023. godine.

19 Savet Evrope doneo je niz preporuka, deklaracija i smernica u kojima poziva države članice da preduzmu niz mera u vezi sa pravnim regulisanjem različitih aspekata upotrebe veštačke inteligencije. Vidi više o tome na: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/work-in-progress>.

20 Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., op. cit., str. 136-137.

Pored obavezujućih normi na međunarodnom i nacionalnom nivou za borbu protiv zloupotrebe sistema veštačke inteligencije od velikog su značaja i etičke norme koje kreiraju vladina tela, nevladine organizacije, privatne kompanije i akademska zajednica. Analiza sto šesnaest dokumenata koji sadrže etička pravila za sisteme veštačke inteligencije, pokazala je da su u njima gotovo uvek zastupljena načela:

- *privatnosti* (zaštita podataka i bezbednost podataka),
- *transparentnost* i (transparentnost algoritma i metode obrade podataka i transparentnost dizajna, razvoja i primene sistema veštačke inteligencije),
- *odgovornosti* (mogućnost žalbe, osporavanja odluka, pravo na naknadu štete i pravo na pravni lek) i
- *pravde i pravičnosti* (prevencija i onemogućavanje algoritamskih predrasuda koje dovode do diskriminacije).

4.1. Zaštita ljudskih prava u pravnom sistemu Evropske unije

Strateški dokumenti u vezi sa veštačkom inteligencijom mogu se naći na nivou Evropske unije. Pristup Evropske unije veštačkoj inteligenciji baziran je na ideji da pojedinci i kompanije koriste prednosti veštačke inteligencije, ali na bezbedan način i uz postojanje preciznih pravila, kako bi se obezbedilo nesmetano funkcionisanje tržišta i javnog sektora i kako bi se obezbedila zaštita osnovnih prava pojedinaca. U ovom delu rada usmerićemo pažnju na to kako je ova materija pravno uređena u Evropskoj uniji. Ukratko ćemo analizirati propise koji se odnose na zaštitu ljudskih prava od opasnosti koje donosi veštačka inteligencija.

Opšta uredba Evropske Unije o zaštiti podataka o ličnosti (GDPR)²¹

U članu 4. ove uredbe stoji da obrada podataka o ličnosti trebalo bi da bude osmišljena tako da bude u službi čovečanstva. Pravo na zaštitu podataka o ličnosti nije apsolutno pravo; mora da se posmatra u vezi s funkcijom koju ima u društvu i mora da bude uravnoteženo sa drugim osnovnim pravima, u skladu s načelom proporcionalnosti. Ova uredba poštuje sva osnovna prava i uvažava slobode i načela priznate Poveljom koja su sadržana u ugovorima, a posebno poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i komunikacija, zaštite podataka o ličnosti, slobode mišljenja, savesti i veroispovesti, slobode izražavanja i informisanja, slobode poslovanja, prava na delotvoran pravni lek i pošteno suđenje, kao i prava na kulturnu, versku i jezičku različitost.

21 Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Saveta od 27. aprila 2016. o zaštiti fizičkih lica u odnosu na obradu podataka o ličnosti, i o slobodnom kretanju takvih podataka i o stavljanju Direktive 95/46/EZ van snage. Ovu Uredbu je pratio nezapamćen interes medija i do sada neviđen stepen lobiranja, počela je da se primenjuje 25. maja 2018. godine. GDPR je uveo potpunu transformaciju u shvatanju značaja, rukovanju i zaštiti podataka o ličnosti u digitalnom dobu.

Konvencija o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka²²

U odnosu na druge međunarodne dokumente, Konvencija je jedinstvena jer je specijalizovana, te se isključivo odnosi na zaštitu podataka. Potencijalno je globalna po svom članstvu i predviđa izvršni mehanizam. Drugi dokumenti imaju karakter uputstava ili vodiča te nisu direktno izvršivi ili, kada je u pitanju legislativa Evropske unije, imaju strogo regionalni karakter bez obzira na indirektni globalni uticaj koji mogu ostvarivati.

U član 5 Konvencije definiše se kvalitet i način obrade ličnih podataka. Citiraćemo odredbe ovoga člana: "Lični podaci se automatski obrađuju lojalno i zakonito, uneti su za tačno utvrđene i legitimne svrhe i ne koriste se nenamenski, adekvatni su, relevantni i odgovarajućeg obima u odnosu na svrhe za koje su i uneti, brižljivo su složeni i, kada je potrebno, blagovremeni, pohranjeni su u obliku koji omogućuje identifikaciju zainteresovanih lica u periodu koji ne premašuje onaj neophodan period za svrhe za koje su i pohranjeni".

Evropski parlament usvojio je novu verziju **nacrta zakona o veštačkoj inteligenciji**, čime se približava donošenju istorijskog zakonodavnog akta koji će oblikovati pravila za digitalnu budućnost. „Ovaj zakon će imati dalekosežan uticaj na razvoj tehnologije širom sveta, usmeravajući je u humanocentričnom pravcu i oslobađajući njen puni potencijal“, rekao je tom prilikom član Evropskog parlamenta, Dragos Tudorače.

Prvi put je definisan pojam veštačke inteligencije, u skladu sa međunarodnim standardima, što će omogućiti zajedničko razumevanje i osnovu za buduću tehničku i regulatornu konvergenciju. Takođe, uveden je poseban set pravila za moćne osnovne modele veštačke inteligencije, kako bi se osiguralo njihovo bezbedno korišćenje. Povećan je nadzor nad generativnim sistemima veštačke inteligencije koji stvaraju realistične tekstove, slike, zvukove ili video zapise, bez ometanja njihovog razvoja.

Predviđene su snažne mere za podsticanje inovacija, start-upova i malih i srednjih preduzeća širom Evrope, kroz uvođenje "sandbox" režima, što podrazumeva i da će tako evropske kompanije koje razvijaju veštačku inteligenciju moći da pristupe "sandboxu" u svakoj članici EU, ne samo za proveru usklađenosti, već i za testiranje svojih proizvoda i regulatorno učenje. Ojačana je zaštita osnovnih prava i demokratskog nadzora na nivou EU, kroz stroge zahteve za transparentnost javnih vlasti koje koriste visokorizične sisteme veštačke inteligencije, obezbeđivanje mehanizama za pravnu zaštitu osoba pogođenih upotrebom visokorizičnih sistema, obavezne procene uticaja na osnovna prava

22 Usvojena 28. januara 1991. godine u Strazburu u originalu na engleskom i francuskom jeziku. Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka ("Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 1/92, "Sl. list SCG - Međunarodni ugovori", br. 11/2005 - dr. zakon i "Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 98/2008 - dr. zakon i 12/2010)

od strane korisnika visokorizičnih AI sistema i jačanje ukupne primene zakona o veštačkoj inteligenciji.²³

4.2. Zaštita ljudskih prava u pravu Republike Srbije

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti²⁴

Ovim zakonom uređuje se pravo na zaštitu fizičkih lica u vezi sa obradom podataka o ličnosti i slobodni protok takvih podataka, načela obrade, prava lica na koje se podaci odnose, obaveze rukovalaca i obrađivača podataka o ličnosti, kodeks postupanja, prenos podataka o ličnosti u druge države i međunarodne organizacije, nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, pravna sredstva, odgovornost i kazne u slučaju povrede prava fizičkih lica u vezi sa obradom podataka o ličnosti, kao i posebni slučajevi obrade.

Cilj ovog zakona je da se obezbedi zaštita osnovnih prava i sloboda fizičkih lica, a posebno njihovog prava na zaštitu podataka o ličnosti.

Etičke smernice za razvoj, primenu i upotrebu pouzdane i odgovorne veštačke inteligencije.²⁵

U smernicama je navedeno u kojim oblastima se sistemi veštačke inteligencije smatraju visokorizičnim (biometrijska identifikacija, upravljanje kritičnom infrastrukturom, zdravstvo, obrazovanje, krivično gonjenje), odnosno u kojim oblastima je potrebna njihova posebna analiza i procena. Vlada je u zaključku navela da se primena Etičkih smernica može ograničiti ili isključiti ukoliko se radi o pitanjima iz domena odbrane i bezbednosti Srbije.

Primena etičkih smernica se preporučuje organima državne uprave, autonomnim pokrajinama, opštinama, gradovima, gradu Beogradu, javnim preduzećima, ustanovama, javnim agencijama i drugim organizacijama „prilikom razvoja, primene i upotrebe sistema koji mogu biti klasifikovani kao sistemi veštačke inteligencije ili nabavke istih“.

U saopštenju Vlade povodom usvajanja etičkih smernica se navodi da je etičnost i bezbednost u razvoju veštačke inteligencije potrebno da se obezbedi najpre u pogledu zaštite podataka o ličnosti, zaštite od diskriminacije prilikom primene mašinskog učenja i uspostavljanja odgovornog razvoja veštačke inteligencije u skladu sa internacionalnim etičkim principima.

23 Milošević, Grbić, T., (2023). *Evropski parlament usvojio je novu verziju nacrtu zakona o veštačkoj inteligenciji, buduća pravila za sigurnost građana*, Tehnologija od 12.05.2023. godine. Preuzeto 12.07.2023. godine sa: <https://euractiv.mondo.rs/tehnologija/a1345/Evropski-parlament-usvojio-novu-verziju-nacrtu-zakona-o-vestackoj-inteligenciji.html>

24 “Sl. glasnik RS”, br. 87/2018.

25 Vlada Republike Srbije je usvojila ove Smernice u formi zaključka 23.03.2023. godine, a objavljene su u “Sl. glasnik RS”, br. 23/2023.

Cilj ovih smernica je uvođenje preventivnog mehanizma koji će omogućiti odgovoran razvoj te vrste inteligencije i načine verifikacije – da su sistemi zasnovani na mašinskom učenju u skladu sa najvišim etičkim i bezbednosnim standardima. Smernice su izrađene u skladu sa međunarodnim standardima kroz rad radne grupe eksperata iz privatnog, akademskog i nevladinog sektora, i nisu obavezujuće.

Strategija za razvoj veštačke inteligencije usvojena je 2019. godine i time je Srbija postala tek 26. zemlja na svetu sa jednom takvom strategijom, da bi 2021. osnovala i Institut za razvoj veštačke inteligencije i pustila u rad “super kompjuter”, a od prošle godine članica je i Globalnog partnerstva za veštačku inteligenciju.²⁶

5. UMESTO ZAKLJUČKA

Veštačka inteligencija je naučna oblast u kojoj se istražuje kako da se naprave računari koji bi uspešno radili stvari koje u ovom momentu rade bolje ljudi. Jedan od osnovnih ciljeva veštačke inteligencije je da odmeni ljudski mozak u svim funkcijama koje mogu da se obavljaju uz pomoć mašina, pri čemu se ove funkcije izvršavaju neuporedivo brže i tačnije nego kad bi to radio čovek.

Veštačka inteligencija ima potencijal da ugrozi ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. Zaštita ljudskih prava od opasnosti koje donosi upotreba tehnologije bazirane na veštačkoj inteligenciji mora biti prioritet u delovanju međunarodnih organizacija i svih država. Zajedno sa tehnologijom prepoznavanja lica, veštačka inteligencija bi mogla da proširi nadzor nad stanovnicima država širom sveta i ugrozi ljudska prava.

Potpuna ili delimična zabrana sistema veštačke inteligencije trebalo bi da se odnosi na sisteme za masovni nadzor nad pojedincima na bazi prepoznavanja lica, biometrije i druge oblike praćenja lokacije, ponašanja, itd., kao i sisteme koji fizički ili mentalno prate, procenjuju, profilšu, ocenjuju pojedince. Izuzeci od potpune ili delimične zabrane mogli bi da se odnose na slučajeve kada je to neophodno iz razloga nacionalne bezbednosti ili medicinskih razloga

Poslednjih nekoliko godina u okviru Evropske unije i Saveta Evrope usvojen je niz dokumenata, preporuka, deklaracija, kao i predloga u cilju podizanja svesti o ugroženosti ljudskih prava i potrebi njihove zaštite kroz stvaranje adekvatnog pravnog okvira zasnovanog na obavezujućim i neobavezujućim normama

Nesporan je značaj donošenja Opšte uredbe Evropske Unije o zaštiti podataka o ličnosti, kao i nacionalnog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti na nivou Republike Srbije, jer njihova primena, tj. poštovanje njihovih usaglašanih odredbi obezbeđuje da se podaci o ličnosti ne koriste na način koji bi imao negativan uticaj na ostvarivanje i zaštitu sloboda i prava pojedinaca, posebno prava na privatnost.

26 <https://europa.rs/vestacka-inteligencija-sadasnjost-i-buducnost/>, preuzeto 25.03.2023. godine.

Miloš Marković, PhD, Full Professor
*Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
University Business Academy in Novi Sad*

Svetlana Marković, PhD, Assistant Professor
University Business Academy in Novi Sad

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS FROM DANGERS BROUGHT BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract:

In the paper, the author discusses the concept of human rights and the definition of the concept of artificial intelligence. The issues regarding the impact of artificial intelligence on human rights and protection against threats to human rights by artificial intelligence are discussed.

Artificial intelligence today has a direct impact on the economy, politics, education, culture, democracy and human rights. It brings forth many positive effects as well as dangers and risks. The number of human rights that are threatened due to the development and application of artificial intelligence is increasing day by day.

It is necessary for the law to respond to that challenge and protect basic human rights and freedoms at the international and national level. The legal framework, based on existing international and national human rights documents, is intended to protect individuals and their basic human rights from potential threats by products and services based on artificial intelligence technology.

In recent years, the Council of Europe and the European Union have adopted a series of documents related to certain aspects of legal regulation of artificial intelligence, including the protection of human rights. The Government of the Republic of Serbia adopted the Strategy for the Development of Artificial Intelligence in the Republic of Serbia for the period 2020 to 2025, as well as the Ethical Guidelines for the development, application and use of reliable and responsible artificial intelligence.

Adopting new rules and amending existing ones should create a legal system that will successfully protect the highest values and ensure maximum respect for human rights, guided by justice, morality and ethics.

Keywords: *protection, human rights, artificial intelligence, ethics.*

LITERATURA:

1. Andonović, N. S., (2020). „Strateško-pravni okvir veštačke inteligencije u uporednom pravu“, Beograd: Strani pravni život, god. LXIV, br. 3/2020.
2. Benedek, W., Nikolova, M., (2003). „Razumevanje ljudskih prava“, Grac: Evropski centar za obuku i istraživanje o ljudskim pravima i demokratiji, str. 18.
3. Branković, S. (2017). „Veštačka inteligencija i društvo“, Beograd: Srpska politička misao, broj 2/2017.god. Institut za političke studije, 24. vol. 56. str. 13-32.
4. Gajin, S., (2011). „Ljudska prava: Pravno – sistemski okvir“, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union, str. 15
5. Grahovac, M. M., (2020). „Ljudska prava“. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 11.
6. Dimitrijević, V., Paunović, M., (1997). „Ljudska prava“, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
7. Janićić, P., Nikolić, M., (2022). „Veštačka inteligencija, drugo izdanje“, Beograd: Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 9.
8. Kutlešić, V., Golić, D., (2023). „Ustavno pravo, izmenjeno i dopunjeno izdanje“, Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, str. 103.
9. Marković, M., Marković, S., (2023). „Strateško-pravni okvir veštačke inteligencije u pravu Republike Srbije“, u: Albina Fazlović (urednik), Čovječanstvo pred izazovom vještačke inteligencije – zbornik radova sa XI međunarodnog naučnog skupa, Brčko: Evropski univerzitet Brčko distrikt, str. 78-91.
10. Milošević, Grbić, T., (2023). „*Evropski parlament usvojio je novu verziju nacrtu zakona o veštačkoj inteligenciji, buduća pravila za sigurnost građana*“, Tehnologija od 12.05.2023. godine
11. Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I., (2021). „Međunarodna ljudska prava“, Beograd: Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet, str. 23
12. Prlja, D., Gasmi, G., Korać, V., (2022). „Ljudska prava i veštačka inteligencija“, Beograd: Institut za uporedno pravo.

STRATEŠKA DOKUMENTA:

1. Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori“, br. 1/92, „Sl. list SCG - Međunarodni ugovori“, br. 11/2005 - dr. zakon i „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 98/2008 - dr. zakon i 12/2010).
2. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti („Sl. glasnik RS“, br. 87/2018).
3. Strategija razvoja veštačke inteligencije u Republici Srbiji za period 2020-2025 godine („Službeni glasnik RS“, broj 96/2019).
4. Etičke smernice Vlade Srbije za razvoj, primenu i upotrebu pouzdane i odgovorne

veštačke inteligencije ("Sl. glasnik RS", br. 23/2023).

5. Nacrt zakona o veštačkoj inteligenciji koji je usvojio Evropski parlament.

INTERNET IZVORI:

1. <https://sr.wikipedia.org/wiki>, Vikipedija, Slobodna enciklopedija, preuzeto 26.03.2023. godine.
2. <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/work-in-progress>, preuzeto 10.07.2023. godine.
3. <https://euractiv.mondo.rs/tehnologija/a1345/Evropski-parlament-usvojio-novu-verziju-nacrta-zakona-o-vestackoj-inteligenciji.html>, preuzeto 10.07.2023. godine.
4. <https://europa.rs/vestacka-inteligencija-sadasnjost-i-buducnost/>, preuzeto 25.03.2023. godine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

34"2003/2023"(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани - проф. др
Славко Царић (20 ; 2023 ; Нови Сад)**

Две деценије развоја правне мисли : [зборник радова] = Two decades of the development of legal thought : [proceedings] / XX међународни научни скуп "Правнички дани - Проф. др Славко Царић", Нови Сад, 06-07. октобар 2023, Нови Сад = XX International Scientific Meeting "Legal days - Prof. Slavko Carić, PhD", October 6th and 7th 2023, Novi Sad ; [уредник Милан Почуча]. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2023 (Нови Сад : Граф 021). - 678 стр. : табеле, граф. прикази ; 24 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 100. - Стр. 25-26: Уводна реч / Милан Почуча. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-86121-58-5

а) Правна мисао - Развој - 2003-2023 - Зборници

COBISS.SR-ID 125609225